

GOVORNICI U SUSRETU – USVOJENO I NAUČENO VLADANJE JEZIKOM U ISTOME DRUŠTVU

Zrinka JELASKA
Filozofski fakultet, Zagreb

UDK: 81'276(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 5. 4. 2000.

U članku se raspravlja o razlikama među sugovornicima u istome društvu, proizašlima iz načina kako su ovladali tim jezikom – usvajanjem ili učenjem. Budući da je hrvatsko društvo primjer maloga jezičnog okružja koje je prilično neosviješteno o svim teškoćama mnogojezičnosti, navode se osnovna obilježja usvajanja nasuprot učenju jezika. Radi zdrave jezične okoline predlaže se da te spoznaje budu temelj međusobnomu sporazumijevanju s neizvornim govornicima.

Zrinka Jelaska, Odsjek za kroatistiku,
Filozofski fakultet, Lučićeva 3, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: zrinkajelaska@yahoo.com

UVOD

Kad se u zajedničkom razgovoru ili pismenome sporazumijevanju nađu sugovornici različitoga poznavanja jezika kojim se služe, nisu opasnost samo činjenični nesporazumi, nerazumijevanje ili krivo razumijevanje nego i manje vidljivi stavovi materinskih govornika prema onima koji nesavršeno vladaju jezikom (vidi npr. Babić, 1994.; Kovačević, 1994.). Bilo bi dobro ljudima poučavati o tome kako sve na njih može djelovati netko čijem načinu kako govori ili piše prirodno obraćaju pozornost, iako to ni oni ni sugovornik ili pisac ne žele. Drugim riječima, bilo bi dobro da ljudi budu svjesni mogućih predrasuda prema onima koji nedostatno vladaju standardnim jezikom (to ne moraju nužno biti stranci, nego i pripadnici vlastitoga naroda čiji se materinski idiom u nečemu poprilično razlikuje od standardnoga). Jedan od načina jest i poznavanje razlika među usvajanjem jezika, koje se događa u djetinjstvu, u doba kad

se jezikom ovladava na jedinstven i nepovratan način, i učenjem jezika, koje se događa kasnije i u odraslo doba.

Odnos jezično maloga društva prema drugima koji govore njihovim jezikom

Hrvatska je zemlja u kojoj je najvećem broju stanovništva materinski jezik hrvatski. Manjem broju stanovnika materinski je neki drugi jezik – talijanski, češki, slovački, mađarski itd. No, kako je njima hrvatski glavni okolinski jezik, jezik radija, televizije, škole, oni usvajaju hrvatski još u djetinjstvu, postajući dvojezičnima. Štoviše, zbog toga što je hrvatski službeni jezik cijele države, dvojezični se hrvatski državljani trebaju više truditi da očuvaju materinski jezik nego hrvatski. Kako su, dakle, gotovo svi njegovi govornici hrvatski usvojili u djetinjstvu, hrvatsko društvo u cjelini nema osviješten problem odnosa prema ljudima koji su hrvatski naučili, a nisu ga usvojili, ili pak prema onima koji nisu savršeni dvojezični govornici.

Hrvatski se govornici prema strancima koji su učili hrvatski znaju odnositi dvojako – ako su hrvatskoga podrijetla, u najmanju se ruku čude što ne znaju (bolje) hrvatski, a ako nisu, nego su 'pravi' stranci, njihov jezik primaju kao simpatičan pokušaj ili čak kao kompliment, no svakako ne jezik ravnopravan svojem. Kako se donedavno malen broj stranaca (osim sporadično potomaka hrvatskih iseljenika) redovito služio hrvatskim u svakodnevne ili službene svrhe, Hrvati uglavnom ne znaju što znači razgovarati s nekim tko ga je (više ili manje) naučio, ne i usvojio. Hrvati su malen narod koji je tijekom svoje povijesti učio strane jezike, poput latinskoga, njemačkoga, talijanskoga, mađarskoga, i njegovi su naobraženi slojevi redovito bili dvojezični ili višejezični. U novije doba hrvatski govornici uče tzv. velike svjetske jezike i stoga češće iskušavaju samo drugu stranu problema u susretu materinskih i nematerinskih govornika – različite tuđe reakcije na svoju nedostatnu ovladanost stranim jezikom ili samo njegovim izgovorom. Poznavanje razlika među usvajanjem i učenjem jezika pomoglo bi ne samo hrvatskim govornicima da znaju cijeniti trud onih koji su u odrasloj ili odraslijoj dobi učili jezik i da mogu pokazati svjesno razumijevanje. Osobito bi bilo korisno hrvatskim iseljenicima da znaju s ljubavlju primati jezik svojih potomaka i razumiju zašto ne mogu savršeno ovladati jezikom svojih roditelja, iako im je to u najranijem djetinjstvu bio materinski jezik, a onda i svim hrvatskim građanima koji se znaju čuditi, kadšto i prigovarati potomcima iseljenika, što ne znaju bolje hrvatski.

Društva 'velikih' svjetskih jezika i strani govornici

Za razliku od malenih naroda koji su, ili bar brojni njihovi naobraženiji pojedinci, potaknuti na učenje stranih jezika, veliki narodi često se susreću s različitim strancima koji više ili ma-

nje uspješno govore njihov jezik. Nemaju svi među njima jednak odnos prema stranim govornicima, on nastaje i na temelju društvenih odnosa pripadnika različitih jezičnih skupina, i na temelju odnosa prema vlastitu jeziku, i na temelju iskustva. Navest ćemo nekoliko primjera govornika tzv. velikih svjetskih jezika.

Nije rijetkost da vas Amerikanac pohvali što izvrsno govorite engleski ako se glatko sporazumijevate, iako su vam rečenice prepune izgovornih, gramatičkih pa i leksičkih pogrešaka. Za razliku od njih, Britanci će vas počastiti istom pohvalom uglavnom samo onda ako su zadivljeni i vašim izgovorom i vašom gramatikom. Govoreći vrlo općenito, moglo bi se reći da Amerikanci imaju prilično snošljiv odnos prema različitim stupnju naučenoga engleskoga. Najprije, Amerikanci imaju dugogodišnje iskustvo s brojnim useljeničkim skupinama koje (nakon pobjede engleskoga kao državnoga jezika) nikada nisu ugrožavale engleski. A danas je engleski glavni jezik međunarodnoga sporazumijevanja, pa je nezaobilazno da njihove govore neizvorni govornici. Američki jezikoslovci znaju tvrditi da (američki) engleski uopće nema standardni idiom, što bi bio pokazatelj njihove jezične snošljivosti. (Ta bi tvrdnja bila društveno uvjerljivija kad bi u dobivanju posla spikera na velikim televizijskim postajama bio posve ravnopravan i onaj tko govori engleski s jakim lokalnim, odnosno stranim naglaskom, ili čak i onaj tko ga ne zna dosta dobro.) Britanci su pak još donedavna izričito inzistirali na tzv. prihvaćenome izgovoru (RP), tj. standardnom idiomu. Slično kao i u Velikoj Britaniji, i u Francuskoj i u Njemačkoj standardnim se idiomom uspješno ovladava u školi, pa visoko naobraženi stanovnici nužno znaju govoriti visokim stilom. I opet govoreći vrlo općenito (možda je bolje reći na temelju iskustva brojnih pojedinaca), ta su društva danas snošljivija prema strancima koji glatko, ali nesavršeno govore njihovim jezikom nego prije tridesetak i više godina.

Jedan je razlog promjena u metodama i svrsi učenja stranih jezika – prije se u poučavanju jezika velika pozornost pridavala gramatičkim pravilima, a mala ili nikakva svakodnevnomu govoru. Kako se općenito više cijenio pisani jezik od govornoga (a i građa je bila lakše dostupna), glavna je svrha bila omogućiti čitanje. Od druge polovice dvadesetoga stoljeća sve se više i brže razvijaju metode poučavanja govornoga jezika. Prije su naobraženi pojedinci u pravilu znali gramatiku stranoga jezika i knjiški su ga govorili, a oni koji su ga polovično naučili, živeći u stranoj zemlji, u velikoj su mjeri pripadali ograničenim poslovnim i životnim skupinama. U međuvremenu se odnos među strancima koji su jezik učili na tečajevima ili drugim oblicima svjesnoga i onih koji su ga u odrasloj dobi učili u svakodnevnim situacijama znatno pomaknuo u korist

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 977-990

JELASKA, Z.:
GOVORNICI U SUSRETU...

ovih drugih. Stoga danas stanovnici zapadnoeuropskih zemalja, osobito u velikim gradovima, imaju iskustva s različitim izgovorima i stupnjevima ovladanosti njihovim jezikom. Tako se Nijemci u današnje vrijeme, iako su već desetljećima strani radnici društvena njemačka stvarnost, u mnogim područjima svojega života (npr. prodavači na kioscima, benzinskim crpkama i brojnim drugim trgovinama, konobari) redovito susreću s brojnim strancima. Neki su od njih privremeni gosti (npr. katolički svećenici iz afričkih zemalja koji im služe misu kao pomoć ili zamjena župniku), a neki doseljenici koji dugo žive u zemlji, ali se druže uglavnom s pripadnicima vlastitoga naroda i slabo vladaju njemačkim.

RAZLIČITI OBLICI OVLADAVANJA I SLUŽENJA JEZICIMA

Različiti jezici kojima govori jedan čovjek nazivaju se materinskim, zavičajnim, stranim ili prvim, drugim, trećim itd. jezikom – prema tome kako su naučeni i kako se govornici njima služe. Najveća je razlika između spontanoga učenja materinskoga jezika u ranome djetinjstvu i svih ostalih učenja jezika poslije, pa se jezici kojima pojedinac govori dijele na one koji se usvajaju i na one koji se svjesno uče.

Za razliku od usvajanja, jezici se uče svjesno, uglavnom na posebnim tečajevima ili u školi, najrazličitijim metodama i s najrazličitijim uspjehom. To se obično događa kad su djeca već nešto veća i kad su barem donekle naučila svoj materinski jezik. Jezike uče i ljudi svih ostalih dobnih skupina, od mladosti nadalje (vidi detaljnije npr. u Vilke, 1992.).

Osim materinski, prvi jezik kojemu je dijete u najranijem djetinjstvu izloženo i kojim progovara zove se i rodni jezik, roditeljski jezik, domaći jezik. Zove se i jezikom predaka, jezikom otaca, djedovskim jezikom, pradjedovskim jezikom. Umjesto tih naziva (vidi detaljnije u Babić, 1992.), usvojene jezike jezikoslovci najčešće nazivaju prvi, drugi, treći itd. jezik, a naučene jezike nazivaju stranim jezicima. No, ako se bave jezičnim razvojem kod nekoga pojedinca, rednim brojevima mogu označavati i vremenski redoslijed kojim je on tim jezicima ovladao.

Kad dijete istodobno usvaja dva jezika, kažemo da je dvojezično. Djeca mogu postati i trojezična ili višejezična ako istodobno usvajaju tri ili više jezika. No, tada često ne znaju sve jezike na isti način, jer npr. jednim govore samo s majkom, drugim s ocem i kućnim prijateljima, na trećemu se školuju i govore njime u javnome životu. Dvojezični su i ljudi koji se služe dvama jezicima koje su usvojili, odnosno kojima govore kao izvorni govornici. Dvojezičnost se zapravo različito određuje – s jedne strane, dvojezičnima se smatraju samo oni koji su tako ovladali dvama jezicima da njima govore (go-

tovo) kao izvorni govornici, a s druge strane, dvojezičnima se može smatrati i sve one koji se služe dvama jezicima. (O dvojezičnosti vidi detaljnije u Romaine, 1994.)

Kao i kod mnogo toga drugoga povezanoga s jezikom, ni podjela na usvojene i naučene jezike nije uvijek oštra, osobito ako je riječ o djeci i mladim ljudima koji su još u razvoju. Jedan se jezik može donekle naučiti, a donekle usvojiti.

Usvajanje materinskoga jezika

Prvi jezik koji čovjek u svom životu kao dijete usvaja zove se, dakle, materinski jezik. Materinski se jezik određuje na različite načine, kao jezik koji je čovjek naučio od matere, kao jezik kojim osoba govori preuzevši ga od svojih predaka ili od svoje okoline bez svjesna učenja, ili pak kao jezik kraja u kojem smo rođeni i koji smo prvi naučili od roditelja, ili kao jezik naroda kojemu čovjek pripada.

Naziv materinski jezik vjerojatno proistječe iz činjenice što djecu uglavnom odgajaju majke, dok ih doje i u prvim godinama života, pa je prvi jezik s kojim se susreću majčin. Taj naziv ne treba uvijek shvatiti doslovno, jer je prvi jezik često i očev, dakle roditeljski. Prvi jezik može biti i samo očev jezik (u dvojezičnim situacijama, osobito kada samo majka govori različito od svih ostalih), ili bakin, djedov, dadiljin (ako oni čuvaju djecu dok su roditelji zaposleni). No, naziv materinski na neki način ističe to da je povezan s osjećajno zasnovanim usvajanjem jezika. Načinom kojim majke ili bliski odrasli uče dijete jeziku ni jedan drugi jezik dijete više neće učiti.

Ljudi sličnim načinom usvajaju i podjednako usvoje materinski jezik bez obzira na to kakvi su oni i kakvi su njihovi jezici. Djeca na čitavome svijetu pokazuju neke sličnosti u načinu usvajanja jezika, u redosljedu početnih glasova (npr. najprije usvajaju usnene i zubne glasove), u vrsti rječnika, u temama o kojima govore itd.

Jasno, postoje i velike pojedinačne razlike i među pojedincima unutar jednoga jezika i među govornicima različitih jezika, osobito ako se jezici strukturno vrlo razlikuju (vidi detaljnije npr. u Slobin, 1985., 1997.; Fletcher i Garman, 1986.). Tako u istome jeziku neka djeca progovaraju vrlo rano, s desetak mjeseci govore riječi poput *mama, papaj, beba, tata, ne, nema, voda, ko je to*, a druga kasno, neka rabe s početka više imenica, druga glagola i slično.

Međujezične razlike mogu ocrtati razlike u morfološkom redosljedu – u hrvatskome i talijanskome djeca najprije usvajaju prezent (hrvatska 3. l. jd, talijanska 1. l. jd), potom imperativ, a u hebrejskom djeca najprije usvajaju imperativ i infinitiv, potom prezent. Stručnjaci različitih disciplina temeljito proučavaju takve razlike, njihova su istraživanja plodonosna i za

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 977-990

JELASKA, Z.:
GOVORNICI U SUSRETU...

teorijsku i za primijenjenu lingvistiku, osobito kliničku. No, bez obzira na sve razlike, može se reći da je način usvajanja materinskoga jezika u načelu jednak. Naime, jezik djeteta usvaja u prirodnom okružju, u prirodnim situacijama, spontano. Usvaja jezik od rođenja nadalje. Kad su djeca starija, osobito ako su već usvojila jedan jezik, teže usvajaju novi jezik nego u mlađoj dobi. U starijoj dobi jezike gotovo nitko ne može posve usvojiti.

Usvajanje i drugi jezik

Drugi je pak jezik onaj kojim djeteta drugim progovara, što se zna dogoditi kad živi u dvojezičnoj okolini (na primjer kad pripada nekoj manjini u zemlji u kojoj je drugi jezik služben ili kad su mu roditelji govornici različitih jezika) ili kad se nakon nekoliko godina života preseli u drugo jezično okružje.

Neki jezikoslovci razlikuju nazive strani i drugi jezik – ne prema načinu kako se usvajaju, nego prema njihovoj ulozi. Strani je jezik onaj koji nije materinski jezik i nije priopćajno sredstvo u tvojoj zemlji. Za razliku od njega, drugi je jezik nematerinski jezik koji se upotrebljava u tvojoj zemlji, obično u školstvu, poslovanju ili upravljanju.

No, kad se govori o mladiću, djevojci ili odrasloj osobi, što je češće u običnome životu, nazivi prvi, drugi, treći jezik itd. uglavnom se ne odnose na to kako je netko i kojim redom usvajao jezik, nego kako kojim od njih vlada. Tada je prvi jezik onaj koji netko najbolje zna, u kojem se osjeća najsposobnijim za sporazumijevanje.

Sposobnost jezičnoga učenja

Kako bi djeca uopće mogla usvojiti jezik, ona moraju imati sposobnost spontanoga učenja bilo kojega ljudskoga jezika koja uključuje i sposobnost da oponašaju jezične uzore: roditelje i ostale bliske ljude, moraju biti izložena jezičnome uzoru u izravnome sporazumijevanju, tj. netko s njima mora razgovarati i moraju se spoznajno razvijati.

Kako je ljudima sposobnost za usvajanje jezika u ranomu djetinjstvu urođena, pokazuje to što sva djeca (osim djece s nekim oblicima umne zaostalosti) uspijevaju usvojiti jezik, bez obzira na njihove međusobne razlike i razlike u jezicima kojima su izložena. Svoj jezik približno jednako i u podjednako dobi usvajaju i mali Huan u Meksiku, i mali Duje na Šolti, i mali Fejsal u Sudanu, i mala Kiyoku u Japanu.

Ima još zanimljivih dokaza o tome da se jezik ne uči oponašanjem govornih uzora, što je samo jedan od dječjih postupaka u usvajanju jezika. Jedan dokaz je to što djeca u različitim razvojnim stupnjevima i ne mogu oponašati jezik odraslih. Na primjer, jedna je djevojčica s nešto više od godinu da-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 977-990

JELASKA, Z.:
GOVORNICI U SUSRETU...

na svoju kumu Vesnu zvala Eca, mjesec dana iza toga Esa, poslije Esna i katkad Jesna, a s godinu i pol napokon ju je zvala imenom Vesna. Mala djeca ne mogu oponašati govor starijih čak ni kad se to od njih izričito traži. Na primjer, kad dijete kaže pica za pticu, pa ga roditelj ispravi: *Reci ptica, p-tica*, dijete ponavlja: *Tica*.

Isto tako, djeca proizvode oblike riječi koje nisu čula, npr. dijete kaže *njoko* za njok ili njoke; *Oće lepi kašić!* kad hoće jesti slatku kašu. Ili: *Pušati, mama puše*, kad želi da mu majka ohladi jelo. *Oču pijati!* kad je žedno, *Ovo je donesio deda*, kad nešto pokazuje ili *Tata je ležio*, kad obavještava baku.

Izloženost jezičnomu uzoru

Iako su sva djeca sposobna naučiti svaki jezik kojem su u ranom djetinjstvu izložena, ipak će različiti jezici i različite okolnosti u kojima dijete uči jezik, osim djetetovih posebnih osobina, utjecati na način i brzinu kojom pojedino dijete usvaja jezik.

Dosta toga u djetetovu jezičnomu razvoju ovisi o njegovoj okolini, o odnosu roditelja prema njemu, o broju i redosljedu djece u obitelji, o društvenomu položaju roditelja, o vrsti obiteljskoga života, o djetetovu spolu, o broju jezika kojima se govori u obitelji itd.

Ako mu se roditelji dosele u Hrvatsku i daju ga u jaslice dok rade, mali će Fejsal ubrzo bolje govoriti hrvatskim od arapskoga, u svakom slučaju, njegov će arapski biti lošiji od arapskoga njegova bratića Salaha koji je ostao u Sudanu. A mali Duje kojega u Japanu čuva Japanka s čijim se sinovima po čitav dan igra naučit će japanski kao mali Japanac.

Kako je za stjecanje jezika bitna i jezična okolina, pokazalo se u slučajevima tzv. divlje djece, izgubljene, ostavljene ili ukradene djece koju su odgajale životinje ili djece koju su ljudi držali u potpunoj izolaciji. Ni jedno od te djece nije znalo govoriti, većina ih uopće nije razumjela govor. No, neki su od njih, kad su ih pronašli, počeli ubrzano učiti govoriti. Jedna od najpoznatijih takvih osoba bio je Kaspar Hauser s početka prošloga stoljeća o kojemu je napisano mnoštvo izjava, a snimljen je i film. Djevojčica Izabela koja je otkrivena sa šest i pol godina i za koju su mislili da je gluha i da nikada neće naučiti govoriti, govorila je dva i pol mjeseca nakon primitka u bolnicu u rečenicama, a za sedam mjeseci počela je čitati i pisati.

Međutim, za usvajanje jezika nije dosta da dijete samo čuje govor odraslih. Mala djeca koja svakodnevno gledaju strani televizijski program ne nauče taj strani jezik, što pokazuje da puka izloženost jeziku nije dostatna za njegovo usvajanje. Potrebno je da dijete uči jezik u izravnome sporazumijevanju u kojemu, osim govora, ulogu imaju i tjelesni dodiri, dodiri op-

ćenito, miris, okus, pokreti lica, glave, ruku, tijela, okolina, a osobito su važni osjećaji i osjećajno sporazumijevanje.

Zdrava djeca gluhonijemih roditelja katkad nemaju prilike ni s jednim odraslim redovito razgovarati sve dok ne krenu u jaslice ili vrtić. Obično takvi roditelji stalno uključuju radio ili televizor, kako bi svoju djecu izložili govoru. Međutim, ako s njim nitko izravno ne razgovara, takvo dijete znatno zaostaje u jezičnome razvoju za vršnjacima. Iako je bilo izloženo sličnoj količini govora na radiju ili televiziji kao i njegov vršnjak s kojim su roditelji razgovarali, vlada vrlo malim rječnikom sastavljenim tek od riječi koje je vjerojatno čulo u igri s vršnjacima i u televizijskim reklamama. No, čim neka odrasla osoba počne s njim redovito razgovarati, takvo će dijete ubrzano ovladati jezikom.

Usvajanje jezika, odnosno sporazumijevanja jezikom, počinje od prvoga dana poslije porođaja, kada majka počinje s djetetom razgovarati. Majčino ponašanje najčešće nije slučajno, ona s djetetom dulje razgovara uglavnom onda kad bi ono moglo odgovoriti (a ne kad spava ili zaneseno siše), pravi stanke kako bi imalo priliku za odgovor glasanjem, često ga pozdravlja itd.

Majčin se stil govora mijenja tijekom djetetova razvoja i postaje sve zahtjevniji. Kad dijete počinje zanimati okolina, ona govori glasnije i skreće mu pozornost na različite predmete. Što je dijete starije, ona više pozornosti posvećuje njegovu gugutanju. U doba kad progovara svoje prve riječi, dijete je već i promatralo i iskusilo kako se razgovara. Kada majke, očevi, ostali odrasli, pa i veća djeca, razgovaraju s malim djetetom, oni govore posebnim jezikom. Taj se jezik može nazvati *maminskim*.

Maminski jezik nije isto što i tepanje: tepanje je ponajprije način na koji djeca govore, ili kojim odrasli oponašaju dijete, a maminski je jezik pojednostavljen, promijenjen govor odrasloga jezika. Maminski se govori sporije, s duljim stankama, razgovijetno, višim glasom, širim rasponom visine, glasnoće. Maminski je rječnik ograničeniji, na njemu se isto kazuje različitim načinima, često se nešto ponavlja, upućuje se na ono što je ovdje i sada, govori se cjelovitim, kraćim i jednostavnijim rečenicama, često od jedne riječi, s mnoštvom pitanja i naredaba, npr. *Gdje je medo?, Tu je medo!, Daj mi medu!*. Iako je jezično ograničeno, dijete može uspješno sudjelovati u razgovoru jer ga majka vodi.

Spoznajni razvoj i jezik

Kako bi dijete moglo govoriti, potrebno je da želi, da se može i da se zna sporazumijevati, da opaža glasove i razumije značenje koje se njima iskazuje, da može samo proizvesti glasovne sklopove koje drugi razumiju i da zna razgovorna pravila.

Većina ljudi drži da dijete počinje govoriti otprilike s godinu dana, kada izgovara prve riječi kojima imenuje članove obitelji i kućne posjetitelje, životinje, hranu, igračke, odjeću i slično. Međutim, činjenica da je dijete progovorilo ne znači da se ono tek tada počelo jezično sporazumijevati, nego da ga tek tada jezična zajednica smatra svojim članom. Prije nego što je progovorilo, dijete je već moralo razumijevati jezik.

Mnogi podcjenjuju djecu i prosuđuju njihove sposobnosti prema onome što u njima prepoznaju. Tako misle da djeca uglavnom ne razumiju što oni govore. Što je riječ o mlađemu djetetu, predrasuda je više. Jedan je od raširenih stavova da se dijete rađa nesvjesno sebe i svijeta oko sebe, da ne pami što mu se događa, da tek nakon rođenja, i to vrlo polako, stječe različito iskustvo, uči, razvija inteligenciju, sporazumijeva se s okolinom itd. Tako ne misle mnogi roditelji, bliski rođaci i kućni prijatelji, ali njihovo se mišljenje ili uvjerenje često proglašava "slijepom zaljubljenošću u vlastito dijete".

Razlika između sposobnosti spontanoga govora i razumijevanja govora ostalih, tzv. pasivno i aktivno jezično znanje, zadržava se i u odraslih ljudi. U svojem jeziku zacijelo čovjek razumije mnoštvo riječi kojima se nikada nije služio i možda se njima i neće služiti kad bude govorio ili ih pisao. Tako npr. Hrvati razumiju govornike bar nekih od vrlo različitih hrvatskih dijalekata, iako ne mogu govoriti tim dijalektima. A strane jezike svi redovito bolje razumiju nego što njima govore.

Razumijevanje govora ne prethodi baš u svemu govorenju, obje se sposobnosti mogu istodobno razvijati, a govorenje može u nečemu čak prethoditi razumijevanju. Djeca katkad upotrebljavaju izraze čije značenje očito ne razumiju, ili razumiju krivo s gledišta odrasloga. To se često događa u drugoj i trećoj godini. Tada djeca sužuju značenje riječi, npr. ljuto objašnjavaju strancima: *To nije nikakva gospođa, to je mama* ili pak zovu ujakovu ženu *teta Ujna*. Često pak proširuju značenje riječi, npr. govore *kaka* ili *kako* (kakao) za sve tamne tekućine, *maka* (maska) za sve kipove, *meda* (medo) za velikoga vučjaka.

A u nekim prilikama znaju prebacivati značenje riječi. Na primjer, jedna je mala djevojčica počela vikati: *Pusti, pusti*, videći ispod ormara loptu i želeći da joj je majka dohvati i donese. Očito je to značilo otprilike: *Daj mi, jako je želim!*, jer je znala reći *Daj!*. Naime, nedavno je u parku željela loptu koju je vlasnik, tek nešto veći dječčić, čvrsto držao u rukama. Kad je, onako malena, jasno i odrješito viknula: *Pusti*, svi su se nasmijali, a dječčićev joj je otac dao željenu loptu.

Djetetov je jezični razvoj povezan s njegovim ukupnim razvojem: tjelesnim, spoznajnim, osjećajnim, društvenim... Razvoj i upotreba jezika, čak i jednostavne geste, ovise o odre-

đenim spoznajnim, društvenim i motoričkim vještinama. Govor zahtijeva fizički razvoj određenih živaca i mišića te njihovo upravljanje. Spoznajni je razvoj intelektualni rast, on uključuje i načine kojima dijete ustrojava, sprema i pronalazi podatke za rješavanje problema i uopćavanja. Svako dijete drukčije opaža svijet, tumačeći ga prema vlastitome iskustvu. Društveni i osjećajni razvoj uključuje njegovo opažanje samoga sebe i ostalih, njegovo učenje društvenih ponašanja, pravila, običaja.

Zbog takve povezanosti jezičnoga razvoja i općega djetetova razvoja, jezičnim se usvajanjem, osim lingvistike, bave i različite druge znanosti, kao medicina, psihologija, sociologija, uključujući i međupodručja, poput psiholingvistike, neurolingvistike, sociolingvistike koje se mogu obuhvatiti pojmom spoznajne ili kognitivne znanosti, odnosno znanosti koje proučavaju međudjelovanje inteligentnih pojedinaca s njihovom okolinom.

UČENJE JEZIKA

Za razliku od usvajanja, jezici se uče s naporom. Kako bi netko naučio novi, tj. strani jezik, mora ovladati svim njegovim razinama. Mora naučiti mnoštvo riječi s njihovim značenjima i upotrebnim vrijednostima; mora znati kako se riječi spajaju s drugima i mijenjaju u rečenicama – dakle, rečenična pravila; mora znati točno izgovoriti sve glasove i njihove spojeve, naglaske, intonacije, ritam itd. I sve to mora moći tečno govoriti, brzo razumjeti i glatko pisati, kako mu sporazumijevanje ne bi bilo otežano.

Kako djeca i ljudi obično uče jezike nakon što su već usvojili bar jedan jezik, pri učenju novoga jezika staro jezično znanje i nesvjesno će utjecati na učenje. Nešto će im zbog toga biti lakše nego djeci koja prvi jezik usvajaju, a nešto teže. Na primjer, izgovor glasova, naglasaka i govor općenito bit će im uvjetovani materinskim jezikom, to više što su starija. Ljudi koji su kao odrasli naučili jezik uvijek će zadržati prepoznatljive izgovorne osobine, tzv. strani izgovor. Isto tako, na riječi i njihovo slaganje utjecat će materinski jezik ili prvi strani jezik koji je netko već naučio.

Na primjer, kada Englezi uče hrvatski, upravni govor pretvaraju u neupravni tako što prezent zamjenjuju perfektom, po pravilima svojega jezika. Hrvati rade obratno u engleskome, primjenjujući hrvatsko umjesto engleskoga pravila. Rečenicu *Rekla je: "Dosta mi je"* pretvorit će u *Rekla je da joj je bilo dosta*, što u hrvatskome odgovara samo rečenici *Rekla je: "Bilo mi je dosta."*

Razlog zbog kojega je poslije teže savršeno naučiti (novi) jezik nego u ranom djetinjstvu ne proizlazi iz toga što bi stari-

ji bili manje sposobni, nadareni, voljni itd., nego zato što se mozak pokušava što više poslužiti već naučenim. Kad mu god to bar donekle uspije, ne trudi se proniknuti u sve potankosti novoga. Tako će Hrvat francusko *r* u učenju jednostavno "čuti", a onda i izgovoriti kao hrvatsko *r*, jer zbog izgovorne razlike neće imati neprilika u razlikovanju značenja. Mi svega toga najčešće nismo svjesni.

Stručnjaci su izradili najrazličitije metode učenja stranih jezika. Gotovo svaka od njih ima neke prednosti za određene učenike, a učitelji jezika njima se služe prema potrebama i vlastitim sklonostima. Neke su metode primjerene jednim prilikama, druge drugim.

Mnogo toga utječe na uspješno učenje stranih jezika – svrha, želja za poistovjećivanjem, okolnosti učenja, a tek onda čovjekove sposobnosti.

Netko može učiti strani jezik zbog različitih razloga i u razne svrhe. Netko može stvarno željeti naučiti drugi jezik, a netko može na to biti više ili manje prisiljen. Drukčije će naučiti jezik onaj tko se njime treba snaći u stranoj zemlji od onoga tko želi samo čitati novine i slušati vijesti na radiju i televiziji, ili onoga tko hoće čitati stručne tekstove, onoga tko želi trajno živjeti u stranoj zemlji i postati njezin cijenjeni građanin.

Kako znanje jezika nije moguće posve odvojiti od kulture u kojoj taj jezik živi, jezik će bolje naučiti oni koji su ga spremni prihvatiti u njegovoj cjelovitosti. To znači da netko tko se želi poistovjetiti sa stranim jezikom i cjelokupnom kulturom koje je on izraz ima bolje izgleda da ga dobro nauči. Ako netko godinama živi u nekom okruženju i ne uspijeva naučiti njegov jezik, iako tvrdi da bi to želio, vjerojatno nema unutarnje želje za poistovjećivanjem s tim okruženjem, podsvjesno se odbija s njim sroditi.

Na uspjeh u učenju stranih jezika znatno utječe okolina učenja (u stranoj se zemlji uspješnije uči strani jezik nego u vlastitoj), profesor, skupina u kojoj se uči, redovitost, broj sati dnevno ili tjedno, duljina učenja itd. Postoji i načelno pravilo da je sve veći broj jezika sve lakše učiti.

Onaj tko uči strani jezik može svojom marljivošću, upornošću, radoznalošću, vježbanjem itd. znatno pridonijeti uspješnome učenju. Neki su ljudi prirodno nadareniji za učenje jezika, ali često se nadarenošću nazivaju dobri razlozi za učenje i učenikov trud da ga nauči.

Učenje standardnoga idioma

Učenje svakoga standardnoga jezika na određen način slično učenju stranoga jezika. Naime, svi mi govorimo nekim narječjem, pa se moramo svjesno truditi da naučimo sve u čemu se standardni idiom razlikuje od našega obiteljskoga ili zavičajnoga govora. U onome u čemu se taj idiom najviše razlikuje

od pojedinih narječja ili mjesnih govora govornici će imati i najviše teškoća.

U hrvatskome je npr. većini najteže naučiti naglaske, ali mnogi imaju teškoća s nekim glasovima (č, ć, nj, lj, dvoglasnikom ie itd.), riječima, rečeničnim strukturama itd. Tako kajkavci koji imaju samo jedno buduće vrijeme govore književno neprihvatljive rečenice poput: *Ako ću htjeti, doći ću*, umjesto: *Ako budem htio, doći ću*, jer ih prevode sa svojih, poput: *Ak bum htel, došel bum*.

Postoji ipak bitna razlika između učenja književnoga jezika i stranoga jezika. Književni jezik nikome nije materinski jezik, pa će svi njegovi govornici načelno biti u istomu položaju. Strani je jezik uvijek nekome materinski jezik, pa u razgovoru s izvornim govornikom stranac nije u istom položaju.

ZAKLJUČAK

Ljude bi trebalo poučiti da znaju osnovne razlike između usvajanja i učenja jezika:

Jezik usvajaju mala djeca spontano, zajedno sa spoznajnim razvojem u prirodnom okružju. Uče ga starija djeca ili odrasli svjesno, raznim metodama u posebnim situacijama nakon usvojenoga glavnoga jezika.

Jezik se usvaja načelno razgovorom s jezičnim uzorom, a uči različitim načinima, mnogima u neizravnoj uporabi. Usvaja se jedan, dva ili tri, rijetko više jezika, učiti se može neograničen broj jezika. U usvajanju jezika sva su djeca u načelu podjednako uspješna, bez obzira na materinski jezik. U učenju pak jezika ljudi su različito uspješni, a njihova uspješnost ovisi i o njihovoj nadarenosti, marljivosti, motivaciji te o njihovome materinskom jeziku u odnosu na jezik koji žele naučiti.

Kad budu to znali, izvorni će govornici znati i razlog zašto u sporazumijevanju s neizvornim govornicima trebaju pokušati nadići način kako oni govore trudeći se da u potpunosti shvate što govore. Uspjeh u sporazumijevanju s različitim jezičnim sugovornicima postići će se kad neizvorno vladanje jezikom postane znakom svakome izvornomu govorniku da je riječ o osobi koja nekim drugim jezikom vlada kao materinskim, a u teško naučenom jeziku pokazuje prirodno ograničena jezična znanja, no to ne ograničuje njihovo znanje onoga što govore. To bi mogla biti vodilja u odnosu hrvatskih iseljenika, a i svih hrvatskih izvornih govornika prema njihovim potomcima koji su odrastali u drugim jezičnim okružjima, pa su u životnome razdoblju kad se temeljito usvaja okolinski jezik usvojili taj jezik, a jezik svojih predaka samo su učili, tj. naučili (čak i ako im je u najranijemu djetinjstvu bio prvi, materinski). I hrvatski iseljenici nisu mogli, ni uz najveći trud, promijeniti taj prirodni odnos prema jezicima: svi ljudi mogu samo usvajanjem savršeno naučiti jezik, za učenje su potrebne iznimne okolnosti i napori.

LITERATURA

Babić, Z. (1992.). Podrijetlo materinskoga jezika. *Suvremena lingvistika* 35, 339-354.

Babić, Z. (1994.). Otherlect and Motherlect Usage at International Conferences. U: *Satz-Text-Diskurs*, Münster 1992., Eds. König, P. and H. Wieggers, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 259-265.

Fletcher, P. i Garman, M., eds. (1986.). *Language Acquisition*, Cambridge University Press.

Kovačević, M. (1994.). Preface to an Ecology of Linguistic Pluralism. U: *Sprache-Sprechen-Handeln*, Graz 1993., Eds. Halwachs, D. und Stuetz, I., Tübingen: max Niemeyer Verlag, 265-270.

Slobin, D. I., ed. (1985.). *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition, Vol. 1: The Data*. Lawrence Erlbaum Associates.

Slobin, D. I., ed. (1997.). *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition, Vol. 4*. Lawrence Erlbaum Associates.

Vilke, M. (1992.). *Vaše dijete i jezik: materinski, drugi i strani*, Školska knjiga, Zagreb.

Speakers in Contact – Acquired and Learned Language in the Same Society

Zrinka JELASKA
Faculty of Philosophy, Zagreb

The text discusses the differences between collocutors in the same society deriving from the way they mastered the language – by acquisition or learning. Since Croatian society is an example of a small linguistic environment rather unaware of all the difficulties of multilingualism, the main characteristics of acquisition versus learning are presented. For the benefit of a healthy linguistic environment it is proposed that this information be the foundation for mutual communication with non-native speakers.

Sprechende im gemeinsamen Umgang – Mutter- und Fremdsprachenkenntnisse bei Mitgliedern derselben Gesellschaft

Zrinka JELASKA
Philosophische Fakultät, Zagreb

Die vorliegende Arbeit untersucht die zwischen den Sprechern einer Sprache bestehenden Unterschiede, die darauf zurückzuführen sind, ob die Sprache als Muttersprache oder als Fremdsprache erworben wurde.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 977-990

JELASKA, Z.:
GOVORNICI U SUSRETU...

Kroatien ist das Beispiel eines kleinen Sprachraums, in dem man sich der Schwierigkeiten, die mit der Mehrsprachigkeit verbunden sind, nicht voll bewusst ist. Es werden daher die Grundmerkmale aufgeführt, die den Erwerb der Muttersprache vom Erwerb einer Fremdsprache unterscheiden. Zugunsten eines gesunden sprachlichen Umfelds wird vorgeschlagen, die gesammelten Erkenntnisse zur Grundlage im gemeinsamen Austausch zwischen Muttersprachlern und solchen Sprechern, die eine Sprache als Fremdsprache erworben haben, zu machen.